

Denne porteføljerapport er struktureret ud fra afleveringsrækkefølgen af semestrets tre opgaver. Først ses Portefølje 1 om Almen Historie; derefter Portefølje 2 om Idé- og Teknologihistorie; og til sidst Portefølje 3 om De Lange Linjer.

Portefølje 1: Almen Historie

Kildekritisk opgave:

Denne er en gruppeopgave for grupper på fire elever. Den er beregnet på elever der skal til at skrive en større opgave, som kræver research. Den er anvendt for TEKHIST-andetårselever inden deres store, afsluttende eksamensopgave, samt før HTX'ernes SRO og SRP. Den er ligeledes brugt i optakten til HHX'ernes SRP og DIO.

Opgaven handler om nutidig research inden for det medie som eleverne bruger aller mest: internettet. Den søger at bevidstgøre dem om nogle af de fælder som partiske kilder udsætter den uvidende læser for. Der er ikke tale om en historisk opgave i traditionel forstand, men eleverne kommer til at arbejde aktivt med kildekritik i en – for dem – mere realistisk ramme.

Selve opgaven ser således ud:

Billede redigeret ud - EMU

Kildekritisk søgning

Sammenlign følgende hjemmesiders fremstilling af nedenstående emner:

http://www.conservapedia.com/Main_Page

www.leksikon.org

<https://da.wikipedia.org/wiki/Forside>

https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

Vær opmærksomme både på hvad de konkret skriver, og på hvordan de formulerer emnet. Overvej herunder rækkefølgen på informationen. Skriv jeres observationer ned. Hvordan fremgår det, hvis hjemmesiden ikke er objektiv?

Emner:

Darwinisme / Evolution / Evolutionslære / *Darwinism*

Homoseksualitet / *homosexuality*.

USA
Israel
Palæstina / *Palestine*
Fagforening / *labor union / trade union*
Kulstof 14-metoden / *Carbon dating*

Bonusopgave: Holocaust benægtelse / *Holocaust denial / revisionism*. Vurdér følgende kilde:
<http://www.revisionists.com/revisionism.html>

I denne opgave skal eleverne ikke google sig så blindt rundt som de plejer at gøre, men er blevet udstyret med nogle søgemønstre og begrænset til fire kilder.

Omkring disse kilder:

[Conservapedia.com](http://www.conservapedia.com) benytter et layout som Wikipedias, som eleverne jo er yderst bekendt med. De har hørt lærernes forbehold om Wikipedia, men bruger den konstant, og har i praksis stort tillid til den. Der er også et delvist navnesammenfald mellem de to kilder, hvilket kan få sjuskede/fortravlede elever til at anvende Conservapedia. Det bør nævnes, at andre kilder bruger navne der minder om Wikipedia (enten med "wiki" eller "pedia") samt samme grundlæggende layout og farvevalg. Det giver i praksis disse andre kilder adgang til Wikipedias etos (troværdighed/autoritet). Desuden oplyser Conservapedia at den er "*The Trustworthy Encyclopedia*", hvilket jo er betryggende...

Conservapedia er, som navnet mere end antyder, et talerør for dele af den amerikanske højrefløj. Den giver dermed én (for den gennemsnitlige danske elev) sjældent adgang til et anderledes verdenssyn. Denne kilde navn er ærligt (den ER meget konservativ), men hvis eleven klikker ukritisk på den, betyder dette ikke meget. Desværre er mange elever hurtige til at klikke før de tænker – eller til at følge links ukritisk. Det bør for god ordens skyld nævnes at Conservapedia kun sjældent dukker op i Googlesøgninger.

[Leksikon.org](http://www.leksikon.org) er en dansk kilde, med et til tider meget venstreorienteret sigte. Problemet er at navnet ikke advarer læseren om den politiske vinkel, men derimod får kilden til at fremstå neutral. Det er jo "bare et leksikon", og det er en .org – dvs. ikke-kommerciel. Samtidig understøtter det primitive layout opfattelsen af at kilden er ikke-kommerciel, hvilket kan give siden en form for troværdighed.

Den [engelsksprogede Wikipedia](http://en.wikipedia.org) (herefter: en.wikipedia) tjener som den "korrekte"/mest upartiske, men også tungeste og grundigste kilde (dvs. nærmest som kontrolgruppen i et naturvidenskabeligt forsøg). Begrænsninger ved Wikipedia er velkendte, og ift. denne opgave også irrelevante. Strukturen er det vigtige. Indholdsfortegnelsen og dens omfang er vigtige, hvad der gerne skulle blive illustreret ved sammenligning med de andre kilder.

Den [danske sprogede Wikipedia](http://da.wikipedia.org) (herefter: da.wikipedia) er inkluderet, da eleverne ofte klikker på den som det første, idet Google præsenterer den øverst. Eleverne er ofte fuldstændigt ubevidste i deres valg af

denne kilde, og bør blive opmærksomme på dens stærke begrænsninger. I praksis er der meget færre artikler end på en.wikipedia, men meget værre er at artiklerne er kortere og langt mere overfladiske. Lidt for ofte er artiklerne direkte kopieret fra andre kilder. Det afsløres bl.a. ved at wikipedia-strukturen ikke overholdes. Det vil den gennemsnitlige (sjuskede) elev ikke opdage. Da wikipedia er selvsagt grundigt ift. mange danske emner. Dette er der ikke taget højde for i denne opgave, idet de andre kilder også skal beskæftige sig med samme emne for at opgaven skal give mening.

Udførelse:

Holdet inddeles i grupper på fire. Hver elev udstyres med én af kilderne. Det anbefales at de der er stærkest til engelsk arbejder med de to engelsksprogede kilder. Grupperne arbejder med ét emne ad gangen. De læser hver især om emnet på deres kilde, og samtaler derefter om hvorledes deres kilde fremstiller emnet. Dette gentages for alle emnerne. Læreren går rundt i lokalet og vejleder. Ved slutningen af timen gennemgår læreren nogle af de mest interessante eksempler (udvalgt i samarbejde med klassen) på tavlen.

Eksempler:

USA

Søgningen på "USA" på leksikon.org, giver et eksempel på vægtning af negativt indhold. Herunder er et screenshot af den øverste del af siden. Artiklen er meget længere.

Befolkning	283,2 mio.
Valuta	USD
Areal	9.363.520 Km ²
Hovedstad	"Washington, D.C."
Befolknings-tæthed	30,2 indb./Km ²
HDI placering	4

Natural born killers: USA blev oprettet på besat indiansk jord, og eksanderede gennem krige mod den oprindelige indianske befolkning og mod Mexico. USA fortsatte sine krige gennem det 20. og 21. århundrede med det formål at erobre land, få adgang til ressourcer eller styrke demokratisk valgte regeringer (eller de diktaturen der ville være i USA's søjle). USA nægter at overholde Genevekonventionerne for krigsfanger og nægter at ratificere FN's Internationale Krigsforbudsombuds (ICC). Efter 2. verdenskrig har USA dræbt i stormtrovæbningen 5 millioner mennesker rundt om i verden. Heraf alene 2-3 mio. i Vietnam. Her US soldater i Afghanistan. Lige over USA's mistene intervensioner 1890-2014.

Nok er informationen til venstre faktuel/neutral (i de fem første afsnit), men billedet til højre er et pudsigt valg af første billede/illustration. Man kunne have forestillet sig Frihedsgudinden, Mount Rushmore eller det Hvide Hus, men overraskes i stedet af amerikanske soldater med billedteksten "Natural Born Killers" efterfulgt af en længere opremsning af amerikansk ekspansion og militær indblanding.

Skulle man forville sig til at læse forbi de kedelige første fem afsnit om geografi, belønnes man med følgende oplysninger:

På de indre linier er USA en politistat, der gennemfører total overvågning af sine borgere, et militariseret politiapparat og samtidig en apartheid-lignende stat der skarpt skelner på hudfarve og religion. Udenrigspolitisk er USA verdens mest aggressive slyngelstat, der rutinemæssigt undergraver og bringer demokratisk valgte regeringer til fald, og understøtter middelalderlige diktaturer.

Alt i alt en rimeligt stærk udmelding fra en kilde, der kalder sig selv det neutrale "Leksikon for det 21. århundrede". Dette fortsætter ved bl.a. at skimme overskrifterne (på trods af den manglende indholdsfortegnelse), de bl.a. byder på "En stat skabt gennem tyveri og folkedrab" og "Imperialistisk ekspansion".

I kontrast hertil kan da Wikipedia på sin artikel om [USA](#) byde på en illustration af det gode skib *Mayflower*, som bragte en af de første grupper immigranter til *Plymouth Colony* i 1620. Dette kommer dog først længe efter den klassiske Wikipedia præsentation/indledning, efterfulgt af en lang og grundig indholdsfortegnelse samt en boks i højre side med diverse fakta. Selvom begge kilder (da.wikipedia og leksikon.org) tager udgangspunkt i USA's historie for deres gennemgang, er det afslørende at se på overskrifterne. Man kan sammenligne de ovennævnte med "Den europæiske kolonisering" og "Vestlig udvidelse", for at få bekræftet at man beskriver det samme emne med meget forskelligt fokus. Kort sagt, præsenterer leksikon.org en ensidigt negativ vinkel på emnet USA.

Homoseksualitet

Artiklen om [homosexuality](#) på Conservapedia er også afslørende ift. kildens holdning til emnet. Efter en ultrakort, neutral definition af emnet på én linje, følger et afsnit på tre linjer, som fokuserer på *causes*, dvs. årsager til homoseksualitet, samt effekten (læs: skadevirkningen) på individer og samfund, og forskningen på området. Det står ikke ordret, men homoseksualitet må opfattes som et problem ift. dette afsnit. Det er en nærliggende konklusion, idet det har årsager og virkninger. De første fire linjer er dog på ingen måde de mest afslørende!

Næste afsnit, som er det første egentlige afsnit, hedder *Biblical Statements Concerning Homosexuality*. Det betyder at efter en ultrakort præsentation af emnet, bliver dette emne konfronteret med moralens "facitliste", hvorefter den rettroende Conservapedia læser ikke behøver læse længere. Artiklen fortsætter dog meget længere, og fremviser en meget lang og grundig emneoversigt i stil med en større Wikipediaartikel. Skimmer man emnerne, belønnes man bl.a. med en overskrift om at Martin Luther King (MLK) også anså homoseksualitet for et problem (afsnit 2.4). Artiklen bruger dermed MLK som et argument over for modstandere, idet han som progressiv også delte denne konservative holdning.

Valget af illustrationer er også markant: Hvorman ville forvente et billede af f.eks. et regnbuefarvet flag, får man i stedet et bibelsk motiv med Moses.

Den bedste kontrast til ovennævnte vinkling fås nok på Leksikon.org, på deres side om [homoseksualitet](#). Artiklen er kort og savner illustrationer, men dens første sætning afslører en fundamentalt anderledes

opfattelse: "Homoseksualitet er en variant af menneskelig [seksualitet](#), som endnu ikke fuldt ud er accepteret i vorkulturkreds." Ordene "endnu ikke er fuldt ud accepteret" har en lige så bedredende tone som Conservapedia, og fremstiller modstanderne som tilbagestående og reaktionære.

Fagforeninger

Conservapedia leverer endnu et partisk indspark i kraft af sin artikel om [Labor Union](#). Efter én neutral, definerede sætning, oplyses det at "*Unions often interfere with free enterprise, as in opposing entrepreneurship that creates competition.*" For hjemmesidens målgruppe med dens stærke amerikanske værdier vækker "*interfere with free enterprise*" samt at hæmme konkurrence meget negative associationer i retning af socialisme/kommunisme. Lidt senere knyttes fagforeninger sammen med det Demokratiske Parti, der som bekendt står i opposition til de mere konservative dele af USA. Der er tale om en min-fjendes-ven-er-min-fjende logik.

Artiklens indholdsfortegnelse er også værd at vise:

Contents [hide]
1 Communist infiltration
2 Union boss hypocrisy
3 References
4 See also
5 External links

De to eneste reelle punkter handler om henholdsvis kommunisme og hykleri.

Angående samme emne, er da.wikipedia også meget skuffende – om end på en anden måde. På trods af den høje organisationsgrad i Danmark er de danske Wikipediasider om "[fagforbund](#)" og "[fagbevægelse](#)" meget skuffende i deres omfang, bl.a. sammenlignet med den engelsksprogede [version](#). Denne del af øvelsen sigter mod at lære eleverne at da.wikipedia ofte har meget begrænset indhold. Hvis man ønsker at vide noget, er det klogt at søge videre. Det betyder at selv om Google foreslår denne side før den engelsksprogede, så vil eleven ofte gøre klogt i at fravælge den.

Konklusion

Eleverne forventes at lære noget praktisk, moderne kildekritik, herunder at også opslagsværk (encyklopædier og leksika) kan være partiske. De skal være opmærksomme på bl.a. ordvalg, herunder brugen af ensidigt negativ eller positiv sprogbrug om emnet. Strukturen på artiklen kan også være afslørende: Hvis kritikken af emnet kommer meget tidligt, er det sandsynligt at artiklen fokuserer på negative aspekter. Billedvalget har også indflydelse på læserens opfattelse af emnet, og er også udtryk for et bevidst valg fra afsenderens side.

Portefølje 2: Idé og Teknologihistorie

The Last Samurai

Billede redigeret ud - EMU

Denne opgave belyser væsentlige teknologihistoriske og idéhistoriske perspektiver ved filmen *The Last Samurai*¹ fra 2003.

Referat af filmen.

Filmen begynder i 1876 i USA, ved 100-års fejringen af USA's selvstændighed. Den højt dekorerede men stærkt desillusionerede kavalerikaptajn Nathan Ahlgren tjener til dagen og vejen ved at promovere skydevåben, mere specifikt Winchester repetergeværer, til almindelige borgere. Han fyres, men får hurtigt tilbudt en anden form for ansættelse. Han headhuntedes af den japanske finansmand Omura til at træne den nyetablerede japanske kejserlige hær i samarbejde med bl.a. én af sine tidligere overordnede, Oberst Bagley, som Ahlgren foragter.

I Japan nyder de to amerikanere den særlige ære at møde Kejser Meiji, som endda taler direkte til Kaptajn Ahlgren. Japan er i perioden under enorm omvæltning. Kejseren/centralmagten, i samarbejde med bl.a. Omura, er ifærd med at modernisere hele det japanske samfund. Der er i høj grad tale om en teknologisk modernisering, illustreret ved telegrafkabler og jernbaner; men også en politisk modernisering med erstatning af det traditionelle feudalsamfund med en stærk centralmagt, som illustreret ved værnepligt til den kejserlige hær.

Feudalsamfundet kæmper imod. Der er oprør i flere provinser, og bl.a. den nyetablerede jernbane ødelægges af de gamle magthavere, symboliseret af Samuraien Katsumoto. Amerikanerne tvinges til at lede den uforberedte kejserlige hær i kamp, men lider alvorligt nederlag. Kaptajn Ahlgren tilfangetages og ledes til Katsumotos landsby, hvor han holdes fanget. Under sit ophold fascineres han af den traditionelle japanske livsstil og Samuraikulturen. Han ender med at slutte sig til oprørerne, og kæmper sammen med dem i et meget ærefuldt nederlag.

¹ Denne opgave baseres på DVD versionen Z1. 28383 *2-Disc Widescreen Edition* af Edward Swicks *The Last Samurai* fra 2003. Citaterne angives ud fra de engelske undertekster.

Som håbet, fik det ærefulde nederlag Kejserens opmærksomhed. Ahlgren får igen foretræde for Kejseren, og denne inspireres af Samuraiernes opofrelse. Han vælger at tage kontrol med moderniseringen, således at der skabes plads til Japans "sjæl"/traditioner.

Teknologihistoriske aspekter.

Filmen har mange teknologihistoriske (TEKHIST) sider. Herunder nævnes kun udvalgte elementer, herunder nogle som ikke optræder i filmen, men som forklarer konteksten.

Før den amerikanske Flotilleadmiral Matthew Perry ankom i Tokyos (daværende navn: Edo) havn med sine "Sorte Skibe" i 1853, var produktionen i Japan baseret på landbrug og håndværk. Viden overførtes fra mester til lærling, med meget begrænset udvikling af teknikker og teknologier. Landet havde været isoleret fra omverdenen i lang tid, og var som følge deraf stort set upåvirket af udefrakommende udfordringer. Som hovedregel gik japansk håndværk mere ud på at perfektionere eksisterende teknikker end at udvikle nyt. Dette eksemplificeres ved samuraiens sværd (katana), som ikke udvikledes nævneværdigt i lange perioder. Katanaen ansås for at være samuraiens "sjæl", forstået som hans slægts "sjæl"/ære. Det var et perfektioneret våben, som overdroges fra generation til generation, og aldrig forventedes at blive forældet. Dette princip blev ikke udfordret/truet så længe krig foregik i en form for tomrum/vakuum, i hvilket man kun kæmpede mod modstandere med samme bevæbning.

Alt dette ændrede sig pludseligt da amerikanerne meldte deres ankomst i 1852. Den voldsomme og lynhurtige militærteknologiske udvikling som amerikanerne repræsenterede, gjorde med ét samuraierne og deres våbenbrug forældede. Mod kanonbevæbnede, topmoderne orlogsskibe kunne de ellers så stolte samuraier intet stille op. Uden at der var løsnet ét skud, var samuraierne besejret².

Kontrasten mellem de to samfund kunne næsten ikke være større. De mørke dampskibe med deres sorte røg og enorme størrelse (flagskibet USS Susquehanna var 78 meter langt mod 24 meter for det længste daværende japanske skib) havde samme effekt på tilskuerne som hvis marsmænd landede for vores øjne i dag³. Disse skibe var produkter af datidens industriteknikker, som arbejdede ud fra radikalt anderledes principper og effektivitetsgrader end de traditionelle japanske.

Netop det faktum at skibene var dampdrevne er afgørende for konteksten. Ud over ønsket om at åbne Japan for samhandel (bl.a. grundet deres overlegne silke kvalitet), var der et vigtigere behov at dække kuldepoter. I forbindelse med sikringen af USA's handel med Østen, var det nødvendigt med adgang til havne i området. Dette er et klassisk TEKHOST perspektiv: datidens dampskibe havde lav effektivitetsgrad med deraf følgende højt kulforbrug og begrænset rækkevidde. Det er interessant at dampteknologien på trods af disse begrænsninger, alligevel udkonkurrerede sejlskibene (om end over lang tid).

Som konsekvens af kanonbådsdiplomati og amerikanernes åbenlyse overmagt, vælger de dominerende kræfter i Japan at give efter for alle krav. De vælger dog også at modernisere deres samfund i størst mulige hast, så de kan modstå fremtidigt pres fra de udefrakommende. Denne modernisering ses i filmen bl.a. ved hjælp af telegrafpælene. Første gang ses de ved Ahlgrens ankomst i 1876:

²Denne beretning er en tilsigtet oversimplificering af de historiske begivenheder. Der skelnes ikke mellem Perrys første besøg i juli 1853 med en meget begrænset orlogsfåde, og hans andet besøg i marts 1854 med en markant større militær styrke.

³Frit refereret fra hukommelsen fra James Bradleys *Flyboys*; Little, Brown & Company (2003)

Billede redigeret ud - EMU

Telegrafpæle i Japan, 1876. *The Last Samurai* 12:12

Anden gang, ses de efter vinteren 1876-1877:

Billede redigeret ud - EMU

Telegrafpæle i Japan, 1877. *The Last Samurai* 1:14:03

Som afspejlet af de to billeder, er den teknologiske udvikling i landet forrygende. Den nye teknologi er meget efterspurgt, og infrastrukturen kan knapt nok følge med.

Jernbaner anvendes også i filmen som symbol på det teknologiske fremskridt. Citatet "*A thousand miles of railtrack laid in less than two years.*"⁴ giver et stærkt indtryk af ambitionen og energien investeret i at modernisere og samle landet. Præstationen bliver ikke mindre af at Japan er et meget bjergigt land, hvilket besværliggør anlæggelse af jernbaner.

Ud over den kommercielle og industrielle vinkel, fylder det militære meget – både i filmen og i datidens Japan. Landet var ikke i stand til at udvikle egne, moderne våben – endnu – og man valgte i stedet at købe udenlandske våben. I filmen fortælles det fejlagtigt at japanerne henvendte sig til USA for indkøb af militær teknologi og uddannelse. Det er historisk ukorrekt, idet deres sømilitære forbedringer kom fra Holland, og det landmilitære bidrag kom fra Preussen. Filmen er en Hollywoodproduktion, og beslutningen om at give USA "æren" er vigtig for andre af filmens vinkler. "Fejlen" er ift. TEKHIST grundlæggende uvigtig, idet det vigtigste er at det japanske militær fik afgørende assistance udefra – og at de var selektive med hvem de fik

⁴ *The Last Samurai*, 22:20

hjælp fra. I 1870'erne var preusserne militært overlegne i Europa efter deres entydige sejre over Danmark, Østrig og Frankrig. At vælge dem som samarbejdspartnere illustrerer japanernes omhyggelighed med deres moderniseringsprojekt. Ved ikke at henvende sig til amerikanerne (som jo var dem, der tiltvang sig adgang til Japan), valgte japanerne også fremtidig uafhængighed. De ønskede ikke at blive nogens vasalstat. Viljen til at skabe et moderne militær motiveredes af at undgå fremtidigt kanonbådsdiplomati rettet imod sig. Japaneren forstod hurtigt at uden et opdateret forsvar, ville landets uafhængighed være truet. De vidste al for godt hvorledes bl.a. europæerne var i færd med at dele det ellers så mægtige Kina op i mellem sig.

Idehistoriske aspekter.

Idehistorie (IH) forstås som klarlæggelse af den gældende/dominerende mentalitet i samfundene (USA og Japan) på det pågældende tidspunkt. For USA betragtes én dominerende mentalitet kendetegnet af teknologibegejstring, innovation, følelsen af overlegenhed, *American Exceptionalism*, *Manifest Destiny*, illustreret af maleriet *American Progress* af John Gast fra 1872.

Billede redigeret ud - EMU

Der er dog ét lag mere til den amerikanske mentalitet: Modbevægelsen og desillusionen. Ikke alle deler begejstringen ved de teknologiske fremskridt og udbredelse af den vestlige civilisation. Denne verdensopfattelses stærkeste repræsentant i filmen er hovedpersonen Kaptajn Ahlgren. Med stærk sarkasme takker han sit publikum efter våbendemonstrationen: "*My thanks on behalf of those who died in the name of better mechanical amusements*".⁵ Oberst Bagley spørger ham ligeledes om hvorfor han hader sitegetfolks så meget. Denne mentalitet er et velkendt emne for et moderne publikum, og genkendes i bl.a. science-fiction filmen *Avatar*, hvor den moderne krigervender sit samfund ryggen og i stedet tilslutter sig det eksotiske men mere harmoniske samfund som han blev udsendt for at ødelægge.

Mentaliteten i Japan er derimod mere uhomogen i perioden. Man er nødt til at betragte én traditionel mentalitet, som personificeret ved oprørslederen Katsumoto, og den moderne og meget vestligt inspirerede (for ikke at sige "dominerede") mentalitet, som personificeres af finansmanden Omura.

Japan var et feudalsamfund med mange ligheder ift. de europæiske feudalsamfund. Landet var opdelt i en lang række semi-autonome fyrstedømmer, hvor den lokale hersker havde grund til at forvente fuldstændig loyalitet fra sine undersåtter. Den sociale mobilitet var ikke-eksisterende, og især samuraiernes plads var tydeligt markeret. Som de eneste, var de bemyndiget til at bære våben (dvs. at de besad det lokale voldsmonopol) og at have en særlig frisure (på engelsk: *topknot*). Dette strengt hierarkiske samfund var ikke fremmende for innovation. Alle forventedes at kende sin plads, og ikke vanære nogen med sine fejl.

⁵ *The Last Samurai* 05:09 - 05:12

Idet innovation kunne lede til fejl, prioriteredes opfyldelsen af perfektion i stedet. Dette gennemstrømmede mentaliteten til et så absolut niveau, som illustreret af Katsumoto med: *"The perfect blossom is a rare thing. You could spend your life looking for one, and it would not be a wasted life."*⁶

På et mere pragmatisk niveau, skal det nævnes at Japan var fattigt på visse vigtige ressourcer, især jern. Det betød at denne råvare skulle bruges bedst muligt, og at der derfor skulle produceres de bedst mulige produkter – som illustreret ved katanaen. Dette afspejles i sværdsmedens status i det traditionelle samfund, som værende markant højere end selv velstående handelsfolk.

Under Kejser Meijis reformation⁷ af landets kete der meget mere end "blot" en teknologisk fornyelse. Den nok vigtigste præstation var af samfunds- og mentalitetsmæssig karakter. På omkring to årtier lykkedes det at transformere en tusindårig, traditionel samfundsorden fra et decentralt feudalsamfund med begrænset loyalitet til Kejseren (eller Shogunen) til en moderne centralstat. Denne udvikling havde selvsagt også fundet sted i Europa tidligere, omend over meget længere tid. Når en udvikling foregår langsomt, kan mentaliteten i samfundet gradvis ændre sig, og forandringerne kan bedre finde fodfæste. Når udviklingen tvinges til at foregå hurtigt, leder den derimod ofte til modstand. I Japans tilfælde ledte det til borgerkrig, som illustreret i filmen af Katsumotos oprør. Det skyldtes både processens hastighed, men også det japanske samfunds forandrings-skeptiske mentalitet. Oveni ligger selvfølgelig det almenmenneskelige problem at magthavere nødtigt afgiver deres magt.

Under alle omstændigheder lykkedes reformationen⁸. Staten tiltvang sig voldsmonopolet fra samuraiklassen, som hidtil frit havde kunne udøve justits i deres fyrstedømmer. Skatteopkrævningen blev centraliseret og opkrævet i penge (statens valuta) i stedet for naturalier (typisk ris). Værnepligten blev måske det allerstærkeste symbol på forandringen. Soldatens loyalitet var til staten/Kejseren - ikke til nogen lokal herremand. Fattige bønder blev soldater og fik magt til at håndhæve statens love over for de gamle magthavere, som mistede deres privilegier, herunder retten til at bære våben. Omura udtrykker dette vestlige idealkrystalklart over for Katsumoto med: *"We need no protection [from your swords]. We are a nation of laws"*.⁹

Soldater og embedsmænd rekrutteres af staten, og kan forfremmes efter fortjeneste og evner. Handelsmænd kan tjene formuer på deres talenter. Feudalsamfundet knækkes på kort tid. Interessant nok havde Flotilleadmiral Perry forudset dette efter sin tid i Japan:

*[Japan's] craftsmen are as expert as any in the world, and with freer development of the inventive powers of the people, the Japanese would not remain long behind the most successful manufacturing nations...*¹⁰

I filmen forklarer Kejser Meiji sin vision på følgende måde: *"I dreamed of a unified Japan. Of a country strong and independent and modern... Now we have railroads and cannon and western clothing. But we cannot forget who we are. Or where we came from."*¹¹

Landets løsning – og succes – blev at tage udvalgte dele af den traditionelle mentalitet med ind i den moderne verden. Idealerne om opofrelse samt perfektion i alt hvad man foretager sig blev Japans unikke vej ind i den moderne centralstat og industrisamfund.

⁶ *The Last Samurai* 1.09.01 – 1.09.07

⁷ På engelsk: *Meiji Restoration*

⁸ http://afe.easia.columbia.edu/special/japan_1750_meiji.htm (05 MAJ 2018; 21:37:29)

⁹ *The Last Samurai* 1:23:31 – 1:23:36

¹⁰ <http://factsanddetails.com/japan/cat16/sub108/item516.html> (05 MAJ 2018 21:44:26)

¹¹ *The Last Samurai* 2:16:32 – 2:17:00

Portefølje 3: De lange linjer

De lange linjer: STRAF

Billede redigeret ud - EMU

Introduktion

Formålet med denne opgave er at beskrive et undervisningsforløb i Idehistorie med hovedtemaet STRAF. Der arbejdes ud fra "De lange linjer"/epokal historie, hvorved de gennem tiden anvendte teknologier og teknikker afspejler mentalitetsforskellene over et meget langt tidsperspektiv. Dette forventes at bevidstgøre eleverne om den historiske og kulturelle dimension af et væsentligt begreb i deres eget samfund.

Området begrænses geografisk til Vesteuropa og USA. Begrundelse er at udviklingen er sammenlignelig og rimeligt synkron i disse regioner, i modsætning til andre egne af verden som praktiserer en anden form for justits, herunder andre straffe for andre forseelser, såsom piskning/stokkeslag/stening for f.eks. gudsbespottelse—også i nyere tid. Denne kontrast til de vestlige, moderne værdier kan dog med fordel bruges i undervisningen til at illustrere forskelle. Dette leder naturligt til overvejelser, som afslører meget om samfundenes værdier. Opgavens geografiske indsnævring er med vilje sammenfaldende med Michel Foucaults i "Overvågning og Straf"¹², som leverer inspiration og den teoretiske ballast til denne opgave.

¹²Michel Foucault "Overvågning og Straf. Fængslets fødsel"; DET lille FORLAG, 2. oplag 2003 (Herefter Foucault 2003)

Fremgangsmåde:

1) Den internalistiske vinkel

Der arbejdes i første omgang internalistisk, hvor eleverne laver fremlæggelser om teknologier og metoder brugt til straf. I denne del, arbejdes der med et meget snævert Teknologihistorisk fokus, ud fra de klassiske "kasser" Produkt, Teknik, Organisation og Viden. Afstraffelsesmetoderne og -teknologierne forklares ud fra deres samtid, men udelukkende ud fra en teknologisk vinkel, jævnfør det omkringliggende samfunds teknologiske formåen. Fremlæggelserne foregår i plenum for klassen, eller med korte videoer (PowerPoint med indtalte stemmer), som eleverne ser hjemme som lektie.

Metoder og teknologier:

- Gabestok og afhugning af legemsdele (herunder hoved) med økse/sværd
- Hjul og stejle
- Hængning
- Skydning
- Guillotine
- Elektrisk stol
- Gaskammer (både holocaust og nyere tid)
- Dødelig indsprøjtning
- Fængsel – fra fangehul til moderne celle.

Alt efter tidsressourcer og holdstørrelse, kan ét eller flere af ovennævnte udelades.

I plenum tales der om ligheder, forskelle, og hvad disse teknologier og metoder siger om synet på straf, individet og om det samfund i hvilket straffen eksekveres. Dette er en kort og overfladisk samtale, inden den næste, kontekstualistiske fase

2) Den kontekstualistiske vinkel.

I denne fase, placeres de ovennævnte teknologier i deres samtid med fokus på samfundsstruktur og -forandringer, mentalitetshistorie, kultur, religion, ideologi. Deter her, at teknologierne bruges som artefakter/levn, der fortæller os noget om det samfund som anvendte dem.

Optakt/oplæg/inspiration:

Man kan introducere denne fase med en samtale om strafformer uden brug af teknologi. Der tænkes her konkret på hvordan straf udmøntedes i jæger-/samlersamfundene. Her er udfordringen af vi ikke har beretninger, idet samfundene ikke havde skriftsprog. Dette er i sagens natur yderst spekulativt, men lægger op til gruppediskussioner ud fra et oplæg såsom:

Oplæg til gruppediskussion:

I en nomadisk jæger-/samlgruppe på ca. 100 personer,

- 1) Hvilke handlinger ville anses som forbrydelser?
- 2) Hvem er forbrydelsen imod: individet, familien, slægten, hele flokken/gruppen eller andet?
- 3) Hvordan straffedes disse forbrydelser? Hvad var den værste straf? Hvordan udførtes den? Hvem udførte straffen?
- 4) Bonusspørgsmål: Hvordan ville vi kunne finde ud af hvordan sådanne samfund udmøntede straf?

En del af facit er at dødsstraf nok fandtes, MEN hvem udførte den i en mindre social enhed, hvor alle var nære relationer? Hvem ville dog kunne slå nogen ihjel som de har kendt hele deres liv? Svaret er at udstødelse af flokken var *de facto* dødsstraf, da mennesker kan ikke overleve alene under primitive forhold. Dette kan bruges til introduktion til Maslows Behovspyramide. Svaret på bonusspørgsmålet: Ved hjælp af antropologiske studier af nulevende jæger-/samlersamfund; eller (med glimt i øjet) læse William Goldings "*Lord of the Flies*".

De islandske sagaer: Det ville være optimalt hvis dansk kollegaen arbejdede med de islandske sagaer samtidigt. Alternativt, må idéhistorieunderviseren selv introducere og forklare hvordan justits blev udmøntet i det samfund. Noget af det væsentlige, er at før Montesquieu og hans tredeling af magten, manglede den udøvende del af magten i det islandske samfund. Forbryderen idømtes sin straf offentligt, og blev derefter erklæret fredløs. Alle og enhver havde derfra retten og muligheden for at udøve straffen. Koncepter som blodhævn og æresdrab også relevante, idet forbrydelsen – OG straffen – ikke især lig grad var imod et individ, men imod en slægt. Dette hænger sammen med en svag stat, der ikke har magt til at udøve justits. Af samme grund forekommer blodhævn og æresdrab den dag i dag i svage stater rundt omkring i verden, samt i grupperinger med et svagt tilhørsforhold til staten.

Analysen:

Efter denne introduktion om jæger-/samlere og sagaerne, kan eleverne bedre arbejde med kontekstualistisk analytisk fase, hvor de kan "hæve" deres internalistiske analyser op på et mere abstrakt niveau. De vil have fordel af hjælpespørgsmål, såsom:

- Hvad er karakteristisk ved denne strafform? Hvordan skiller den sig eventuelt ud fra foregående metoder? Hvorfor er denne forandring opstået/blevet gennemført?
- Hvem udfører straffen? Hvem repræsenterer udøveren?
- I hvilken type samfund udføres det? Hvordan er det relevant? Hvem har magten i dette samfund?
- Hvad straffes? Kroppen, sjælen, friheden, andet?
- Hvad er formålet med straffen? Hævn, afskrækkelse, forbedring, beskyttelse, andet?
- Hvilke forbrydelser straffes på denne måde?
- Hvad er den værste mulige forbrydelse i dette samfund? Hvordan straffes den?
- Hvilken værdi har individet?

Som opsamling, gøres væsentlige brud op, herunder pinestraffens og dødsstraffens ophør - undtagen de få vestlige lande hvor dødsstraf stadig er tilladt. Eleverne undersøger hvornår disse strafformer blev afskaffet. (Svar om pinestraffens ophør: "Rusland 1769, Prøjsen 1780, Pennsylvania og Toscana 1786, Østrig 1788, Frankrig 1791, år IV, 1808 og 1810."¹³) Svarene sammenholdes med oversigterne over de store perioder, som eleverne vil have lavet i en tidligere lektion. I denne anledning problematiseres også den offentlige henrettelse/afstraffelse¹⁴.

Foucault:

Følgende citat fra 2003 udgaven af "Overvågning og Straf", tjener til at hæve den foregående internalistiske fase op på et endnu højere abstraktionsniveau. Det er taget fra indledningen (ikke skrevet af Michel Foucault) og omhandler de tre måder at organisere straf:

- 1) "[M]iddelalderens og enevældens iscenesatte pinestraf, der spreder skræk og rædsel samtidig med at den underholder. Straffen mærkes direkte på *kroppen*, der er stedet for og beviset på at retfærdigheden sker fyldest. Straffen er den mægtigstes, kongens, måde at genoprette magtbalancen på ved at hævne sig på lovovertræderen."
- 2) "I det 18. århundrede forstår man det sociale bånd som en kontrakt¹⁵, og lovovertrædelsen som et kontraktbrud. Kroppen tilhører nu ikke længere enevælden, men almenvælden, der genindsætter moralen i kroppen gennem strafarbejde med det formål at reintegrere forbryderen [...]. Det offentlige strafarbejde er at forstå som et tegn, der ikke blot skal skrives på forbryderen, men også kunne læses af andre til moralsk opbyggelse. Hermed er straffen flyttet fra kroppen til *sjælen*, fra det udvortes til det indvortes. Det egentlige mål med kroppens arbejde er sjælens arbejde."
- 3) "Tanken bag det moderne fængsel [...] er en *udelukkelse gennem indelukkelse*, efter interneringens model, og en gennemgående bearbejdning af kroppen gennem *disciplinering*¹⁶. Disciplinen er et blik og en teknologi, det er sansen for detaljen gennem den minutløse opdeling af tid, rum og legeme og en eksakt kortlægning af, hvad der skal være hvor og hvornår. Den indskrives sig i legemet gennem øksersitsen og dressuren, og den sikrer den totale kontrol gennem en konstant overvågning, panoptikken – denne, den uhyggeligste og mest økonomiske af alle overvågninger, der bygger på en viden om altid at kunne blive overvåget."¹⁷

Jura:

Ovennævnte citater kan med fordel perspektiveres til begreberne lov, jura og domsfældelse. Til dette formål introduceres Hammurabis lov. Den er ikke den ældste, kendte lov, men da den er veldokumenteret, tjener den formålet vel. Hammurabis lov indeholder mange facetter, men desværre tillader denne opgaves omfang ikke en detaljeret gennemgang. Loven er dog vigtig, idet den er nedskrevet, offentlig og ikke-arbitrær. Den er ifølge vores tids værdier meget primitiv, især grundet øje-for-øje princippet (også kendt

¹³ Foucault (2003) s. 21

¹⁴ Foucault (2003) s. 22-23

¹⁵ Her kan man også tale om Oplysningstidens idealer om mennesker som grundlæggende fornuftige skabninger.

¹⁶ Her kan også perspektiveres til værnepligt ift. centralmagten, som afløser af f.eks. feudale forpligtelser. Hvad er en "borger"? Hvad er borgerlige forpligtelser og rettigheder? Mere i Foucault (2003) s. 12.

¹⁷ Foucault (2003) s. 8-9; fra indledningen, skrevet af Anders Fogh Jensen.

som *talionsprincippet* efter latin "*talio*", der betyder gengæld) – som endda kan læses meget bogstaveligt.

Det er dog ofte oversat,

at både i gammelorientalsk og israelitisk version betegner talionsprincippet primært en begrænsning af straffen, altså "én for én" – og ikke mere! Nok straf, men ingen vildtvoksende hævn!¹⁸

Samtidig indeholder lovene også beskyttelser, herunder muligheden for at straffe dommere, som domfælder forkert¹⁹. Dommerne var udpeget til at håndhæve kongens lov, hvilket i sig selv afspejler civilisationens kompleksitet. I undervisningen leder dette til at arbejde med specialiseringen/ arbejdsdelingen i de tidlige bysamfund – som kontrast til de ikke-specialiserede forhold i f.eks. jægersamfund, og til sagaerne, hvor samfundene manglede en sådan professionel funktion. Med arbejdsdelingen fulgte også lagdeling. Disse sociale lag afspejles også i Hammurabis lov, som angiver forskellige straffe for folk af forskellige klasser (og køn). Det er en interessant pointe ift. det moderne princip om at loven skal være lige for alle.

Yderligere perspektiver

Emnet "straf" er på ingen måde udtømt i det ovenstående. Der kunne i undervisningen arbejdes videre med fængselsvæsenet, f.eks. med en STS analyse af et moderne, topsikret fængsel. Idehistorisk, er moderne stafformer og -fænomener som åbne fængsler, elektroniske fodlænker, strafforkortelse, tidlig løsladelse for god opførelse, defineret tidsramme for livstid på f.eks. 14 år, alle værd at tale om. Hvad siger førnævnte liste om vores samfund syn på individet og straffens formål? Hvad med revselsesrettens ophævelse? Det er også en strafform, men som blev ophævet meget senere end statens ret til at straffe fysisk. Alt i alt, giver overemnet "straf" nok at tænke på.

Litteraturliste:

Michel Foucault, "Overvågning og Straf. Fængslets fødsel"; DET lille FORLAG, 2. oplag 2003 (Foucault 2003)

Kronik i Kristeligt Dagblad af Carl Lomholt, "Øje for øje" er et misforstået citat, den 30. januar 2006;
<https://www.kristeligt-dagblad.dk/kronik/%C3%B8je-%C3%B8je-er-et-misforst%C3%A5et-citat>

HAMMURABI'S CODE OF LAWS (adapted from the L.W. King translation);
<http://iws.collin.edu/mbailey/hammurabi's%20laws.htm>

¹⁸ <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kronik/%C3%B8je-%C3%B8je-er-et-misforst%C3%A5et-citat>

¹⁹ <http://iws.collin.edu/mbailey/hammurabi's%20laws.htm>. Lov nr. 5. Det er selvfølgelig diskutabelt, om denne paragraf er en beskyttelse af borgerens retssikkerhed eller om den beskytter kongen og hans lov mod upålidelige betroede.